

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Росица Димитрова Бечева,
Нов български университет,
за дисертационния труд на **Христиана Христова Стойкова**,
професионално направление 08.03 Музикално и танцово изкуство,
докторант в Нов български университет,
на тема:

**„ФАКТОРИ В РАЗВИТИЕТО НА УМЕНИЯ ЗА ДЖАЗОВА ИМПРОВИЗАЦИЯ
ПРИ ПИАНИСТИ. КЛАСИЧЕСКИ И СЪВРЕМЕННИ ПОДХОДИ”**
за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

Научен ръководител: доц. д-р Ангел Заберски

Биографични данни

Христиана Стойкова е родена на 24.06.1997г. в град София.

Образование и обучение: През 2015г. завършва с отличие 8-годишно обучение по пиано, солфеж и теория на музиката в Школа по изкуствата към Дворец на културата, град Перник. По същото време посещава и уроци по класическа и поп-рок-джаз китара на същото място.

Завършва бакалавърска степен в Нов български университет, София, със специалност „Поп и джаз пиано“ в класа на доц. д-р Ангел Заберски (2020г.) Завършва с отличие и магистърската си степен през 2022г.

От 2022г. е редовен докторант в Нов български университет.

Музикален опит, преподавателска и творческа дейност: От 2017 до 2023г. е корепетитор на университетския смесен хор „Фолк джаз формация“ с диригент проф. д-р Георги Петков. От 2020г. работи като преподавател и корепетитор съвместно с почетен професор д-р Етиен Леви, доц. д-р Ангел Заберски, гл. ас. д-р Илиян Парасков, д-р Александър Байчев.

Още по време на бакалавърското си обучение започва преподавателска дейност – води различни музикални работилници за деца във Вокална група Мики Маус на Вяра Панталеева до 2022г. По същото време се занимава с организаторска дейност и работи като конферансие в няколко издания на Международен фестивал на изкуствата „Утринна звезда“. От 2022г. преподава индивидуални уроци по пиано на деца и възрастни в Highlight Singing Academy с управител Искра Милкова-Ангелова.

Музикалният и опит включва няколко участия и челни места на конкурси за млади инструменталисти; участия в различни музикални дуети/триа и други формации; работа съвместно с Камерен оркестър „Орфей“ с диригент Райчо Христов, гр. Перник, както и с Духов оркестър Перник с диригент Трифон Трифонов. В последните години се изявява на музикалната сцена с дуета „Soul Connection“, създаден съвместно с певицата Виктория Георгиева, както и с джаз трио „Suddenly“ – флейта, пиано, барабани. Представя изкуството си на различни сцени – клубове, пиано барове, арт фестивали с открити сцени, галерии, центрове за деца и възрастни с увреждания, участва и в образователни и благотворителни концерти и др. Значими музикални появи са в рамките на Международен конкурс за млади изпълнители на класически музикални инструменти, Дворец на културата Перник; Рок фестивал Китариада, Перник; Фестивал „July Morning“, с. Камен бряг, община Каварна; Нощ на Самоводската чаршия, Велико Търново; City Mark Art Center, София и други.

Има участия с доклади в научни форуми, издадени научни публикации, експертни участия в комисии.

Съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем 180 страници, а структурата му обхваща Увод, Четири глави, Заключение, Приноси на дисертационното изследване, Ползвани източници и библиография (от които 37 източници на кирилица, 43 източници на латиница, Интернет източници), Приложения (Приложение I – Интервю с Ангел Заберски, Приложение II – Интервю с Георги Арnaudов).

Уводът въвежда в тематичната област на изследването, аргументирана е актуалността на темата, формулирани са целите и задачите на изследването: „*Цел на изследването* е да се анализират многопластовите фактори (педагогически, психологически и технологични), които влияят върху развитието на уменията за джазова импровизация при пианисти, като се предложи холистичен модел, базиран на синтеза между методиката на пианисти като Бари Харис и Оскар Питърсън, взаимодействие между класическата традиция, технически упражнения и съвременната музикална психология.” (цит. Дис., с.5-6)

Авторът на изследването пояснява, че „фокусът в труда е върху Харис и Питърсън, тъй като те са емблематични фигури в джаза, които в даден момент от практиката си, са се насочили в това да обучават следващите поколения музиканти на фундаменталните елементи от джаз интерпретацията и импровизацията.”

Обект на изследването е процесът на формиране и развитие на уменията за джазова импровизация при пианисти в контекста на съвременното образование.

Предмет на изследването е влиянието между традиционните методи на обучение по музика, техническата подготовка, психологическите конструкции (теорията на потока, емоционалната интелигентност, мотивация, навици), влиянието на семейната среда и дигиталните технологии върху изпълнителския модел на джаз пианиста.

Изследването се основава на *тезата*, че: „възможността за джазова импровизация не се базира основно на вроден талант, а са умения, които се развиват в подходящата среда и условия – музикална, социална, психологическа и дори битова.”

Задачите, които се поставят в изследването са:

- Ретроспективен обзор на импровизацията, препратка към нейните корени в бароковата епоха и проследяване на историческата нишка в ранните форми на джаза и по-късно.
- Стилова диференциация и еволюция – анализ на ключовите периоди в джаза и дефиниране на техните специфични импровизационни парадигми.
- Психологическо и когнитивно профилиране – изследване на психологическите фактори, които катализират или блокират развитието на импровизатора.
- Сравнителен анализ на методологии – разясняване на теоретичните системи на Бари Харис и Оскар Питърсън като органична връзка между класическата традиция и джазовата практика.
- Технологичен и ресурсен обзор – проучване на ролята на съвременните софтуерни и методически помагала в джазовото обучение.
- Емпирична верификация чрез анкетно проучване – изследване на субективните преживявания при млади импровизатори.
- Провеждане на интервюта с утвърдени професионалисти за извличане на работещи практически модели за по-голям успех.
- Синтез и практически насоки – извеждане на конкретни стратегии за оптимизиране на обучителния процес и сценичното представяне.

Методологията на изследването: включва комбинация от методи: теоретичен анализ, сравнителен анализ, емпирично изследване – базирано на педагогическата практика на автора и включващо: *анкетно проучване* (количествено и качествено) сред

млади джазови импровизатори (участници в дебютния майсторски клас на Ангел Заберски в Нов български университет) за установяване на основните фактори, спомагащи развитието им, както и дефицити и източници на дискомфорт в учебния процес, *експертно интервю* с представители на трите основни стълба в джазовото изкуство – визията на изпълнителя, на композитора и на педагога, с цел извличане на практически опит, насоки и валидиране на предложените методи.

Насочвайки вниманието към научната литература по проблема в световен мащаб и България, докторантката пояснява: „въпреки че джазът е чуждестранна и *далечна* музика, тя още през миналия век е успяла да достигне до българските слушатели и изпълнители на сцена, както е намерила и своето място в българското литературно пространство, първоначално чрез преводи на чуждестранни автори – Янош Гонда с „Джазът – история, теория, практика“ [1975] и Андре Азриел с „Джазът. Анализи и аспекти“ [1982]. В същия период е преведен на български научният труд на Андре Одер „Джазът – еволюция и същност“ [1983], публикуван в „Музикални хоризонти“. Пояснява се също, че след 1990 година Клер Леви – български музиколог, изследовател, публикува множество научни текстове, касаещи различните стилове в джаза, многобройни статии и ревюта на музикални събития и албуми по темата, а книги от български автори като: Ангел Везнев, Веселин Николов, Владимир Гаджев, Людмил Георгиев, Петър Койчев, Иван Гърбйчев и др., разглеждат джазовата музика в нейните различни аспекти, културата на джаза в страната, джазовата импровизация, както и факта. В допълнение към това, в българското академично поле присъстват и редица дисертационни трудове.

Във връзка с представения анализ на състоянието на проблема в увода, авторът на разработката изтъква, че дисертационният труд „цели да допълни и обогати съществуващите изследвания по темата като се разгледат и други фактори в изпълнителското майсторство, отвъд музикалните (макар че фокусът е върху методиките на едни от най-популярните в жанра) и да разгледа кои други ресурси помагат на музикантите да стават по-добри в това, което правят, по-уверени и по-успешни. Настоящият дисертационен труд предлага нова концептуална рамка за развитие на импровизационните умения, като синтезира фундаменталните принципи на българската клавирна школа и теоретичните модели на джазовата музика. Изследването анализира ролята на ключови психо-физиологични фактори, които са отвъд музикалното поле, но биха могли да повлияят върху музикалния път и израстването на инструменталистите и предлага работещи модели за формиране на устойчиви навици, стъпки за изграждане на повече устойчивост и увереност на сцена. Така изследването предлага завършена стратегия, която позволява на съвременния пианист да балансира между техническата дисциплина, свободата на импровизацията, емоционалната осъзнатост (на сцена и извън нея) и всеобщата себеактуализация.” (*цит. Дис., с.12*)

В Глава ПЪРВА „Исторически генезис и теоретични измерения на джазовото изкуство”, е направен исторически обзор на зараждането и еволюцията на джазовото изкуство, социокултурни предпоставки за неговото възникване, стилового многообразие в джазовата история, началните традиции в джаза и колективната импровизация, ерата на големите състави: Биг бенд и Суинг музиката, културата на джем сешъна – генератор на инструменталното майсторство, модерният джаз, интелектуалната революция на Бибоба и Куул джаза, еманципацията на формата: авангардни търсения и фрий джаз, екзотичните влияния: боса нова и латиноамериканските ритмични структури (самба, гуахира), еволюция на изпълнителските подходи и ключови музикални фактори за развитие на импровизационните умения.

Уточнена е терминологичната дефиниция на джазовата импровизация.

Пояснява се, че: „В понятието *джаз импровизация* в настоящия труд се има предвид процесът на синхронно генериране и реално времево възпроизвеждане на мелодични линии върху определена хармонична рамка в джазов стил.”

Проследяването на стилового многообразие в джазовата история, разкрива динамично променящата се през годините ситуация на спецификите на употреба на определени изразни средства - във връзка с променящата се музикална и технологична среда. С цел по-пълното изследване на ключовите музикални фактори за развитие на импровизационните умения, музикалните подходи, които са всеобщо приети като класически и основополагащи в обучението по импровизация са разгледани поотделно.

Глава ВТОРА “Методологически паралели: от бароквата практика до съвременните образователни системи”, разглежда педагогически подходи и практики в импровизационното изкуство от барока до съвременността, устойчивите във времето практики, приемствеността в подходите. Обект на анализ в тази глава са: Генерал бас (Basso continuo) в барока, орнаментика и импровизационни линии, подходите на Оскар Питърсън и Бари Харис – тяхната техническа и импровизаторска методология, системите на Аберсолд, Хал Ленърд. Представена е корелацията: подход – форми на импровизация.

Обект на анализ в тази глава са и съвременните ресурси и технологични средства, мобилното приложение iReal Pro с неговите функционални особености.

Глава ТРЕТА “Психологически аспекти и когнитивни стратегии в обучението по (джаз) пиано”, изследва психологическите аспекти и стратегии в обучението по пиано и импровизация, когнитивния и емоционален дискомфорт при началния етап на обучение: физиологичният дискомфорт. Представена е и Българската клавирна школа като фактор в развитието на пианистите, когнитивни основи на импровизацията, теориите за емоционална интелигентност и състояние на поток, емоционалната интелигентност като инструмент, теорията на потока в полза на творческия музикален процес, педагогически приложения на теориите в музикално-обучителния процес.

Представени са констатации и изводи в обобщение:

„Развитието на импровизаторски умения не започва с първия научен стандарт или пиеса, а с изграждането на цялостна психо-физиологична база още в детска възраст.” „Връзката между началната школа и импровизацията в джаза е в качеството на автоматизацията. Техническата подготовка в ранния етап цели постигането на ниво на освобождаване, превъзможване на дискомфорта и автоматизиране на процеса, което по-късно да позволи на пианиста да превключи от режим на изпълнение по ноти към режим на голяма креативна свобода, в който сам генерира какво да последва в музикалното звучене.” „Фундаментът на българската клавирна школа е от ключово значение за развитието на артистите в страната, тъй като там са заложили основните педагогически подходи, техническа подготовка и всички други ключови фактори, необходими на младите музиканти, за да развиват своите умения, особено в музика като джаза, която е чуждестранна културно.”

Изследователското внимание се насочва и към фундаментални трудове из областта на клавирната педагогика и концепциите на техните автори по отношение на процеса на преподаване и психологията на изпълнителството.

В Глава ЧЕТВЪРТА „Стилистични анализи и емпирично изследване”, която е със силна теоретико - практическа насоченост е направен сравнителен стилово анализ на емблематични изпълнения на популярни стандарти и импровизирани сола (Суинг /Swing – „C-Jam Blues”) – в исторически и стилистичен контекст, хармоничен и структурен анализ, характерни изпълнителски похвати, сравнителен анализ.

В такъв контекст са анализирани и Бибоп революцията и линеарното мислене: „Anthropology”, Лиричният модернизъм и психологическата интроспекция: „Waltz for Debby”, Боса нова и структурният контраст: „Chega de Saudade” .

За мен с особена важност в тази глава са текстовете, представящи емпирично изследване на импровизационния процес: методика, контекст и цели, което допринася

за разкриване на психологическите и методологически измерения на импровизационния процес.

Във връзка с целите на емпиричното изследване, авторът на разработката пояснява: “Целта е да се верифицират теоретичните хипотези чрез директно проучване на субективните преживявания, музикално възпитание, навици и бариери на съвременния млад джазов изпълнител в България.” Основата на проучването е базирана на анкета (структурирана в 22 въпроса разпределени в четири основни направления: демографски и професионален профил, психологически рамка, методологически и технически аспекти, био-психологически фактори), проведена сред участниците в дебютния майсторски клас на Ангел Заберски *„Привилегирани да импровизираме джаз“* в Нов български университет от 2-ри до 12-и февруари 2026. Авторът на изследването подчертава: „Изборът на именно тази група респонденти не е случаен, тя включва изпълнители, намиращи се в активен процес на надграждане на своите музикални умения и подготовка под ръководството на един от водещите авторитети в съвременната джазова практика и педагогика в България.” (цит. Дис., с.142-143)

За целите на дисертационното изследване, в две интервюта, оформени като Приложение I и Приложение II, в Дисертацията са представени възгледите и мненията по отношение на изкуството на джаза и импровизацията на двама изтъкнати музиканти: Ангел Заберски (пианист, аранжор и композитор на джаз и класическа музика, доц. д-р, преподавател в Департамент “Музика”, Нов български университет) и Георги Арnaudов (български композитор, музикант и музиколог, професор по композиция и хармония в Нов български университет, доктор по музикознание и музикално изкуство).

В Заключение са обобщени най-съществените изводи от изследването.

Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение

- споделен е личен опит на автора - в теоретичен и практически план;
- предложеният в труда холистичен модел не се ограничава до преподаването на конкретни джазови похвати, а предлага нов педагогически модел, който третира изпълнителя като единна психо-физическа цялост.

Степен на познаване на състоянието на проблема и съответствие на използваната литература – Докторантката ползва широк кръг информационни източници, позоваването върху които е коректно.

Оценка на съответствието на автореферата с основните положения и приносите на дисертационния труд – Авторефератът в обем от 25 страници е изготвен съобразно изискванията.

Публикации по темата на дисертационния труд – Представени са достатъчно на брой публикации върху докторската теза.

Приноси на дисертационния труд

Приемам изведените от докторантката приноси на труда, между които:

– Направено е историческо проследяване на джаза с фокус върху различните стилови особености, като е проследена и връзката между ранните форми на музикална импровизация, афроамериканската традиция и съвременните педагогически подходи при обучението по джаз.

– За нуждите на изследването е направен опит за разработването на интердисциплинарна рамка, която обединява широк кръг от дисциплини – музикално-педагогически, психологически и изпълнителски аспекти, която разглежда взаимовръзката между техническата подготовка, когнитивните процеси, емоционалната регулация и творческата изява.

– Анализирани са съвременни педагогически и технологични средства за обучение в областта на джаза и импровизацията, като е оценен потенциалът на дигитални

приложения и практически методи за развитие на импровизационните умения, самостоятелната подготовка и творческата увереност на обучаемите.

– Идентифицирани и анализирани са основните спомагателни средства, които са фактори в развитието на умения за джазова импровизация, както и основните бариери, възпрепятстващи свободната импровизация при младите музиканти.

– Формулирани са практически препоръки за обучаващи и обучаеми по джаз, насочени към развитието на технически умения, теоретична основа, импровизационно мислене, психологическа устойчивост и творческа автономност.

– Музикалният анализ на избрани изпълнения в труда дава посока за образователни практики, фокусирани върху важни детайли от даденото изпълнение.

Настоящият дисертационен труд е задълбочено изследване. Прави впечатление сериозното познаване на разглежданата тематика, систематизираното изложение. Представените музикални анализи се отличават с висока степен на детайлност, прецизно онагледени са. Направените изводи и заключения са научно обосновани.

Анализът на резултатите от изследването потвърждава работната теза. Настоящата дисертация има научно-теоретични и практико-приложни приноси.

Резултатите от изследването могат да послужат като база за по-нататъшни проучвания в разглежданата област.

Казаното по-горе обуславя приносния характер на Дисертацията.

Мнения, препоръки и бележки

Бих препоръчала на Христина Стойкова издаването на този труд, за да стане достояние на по-голям кръг аудитория.

В заключение:

Давам своята положителна оценка за дисертационния труд на Христиана Христова Стойкова: „ФАКТОРИ В РАЗВИТИЕТО НА УМЕНИЯ ЗА ДЖАЗОВА ИМПРОВИЗАЦИЯ ПРИ ПИАНИСТИ. КЛАСИЧЕСКИ И СЪВРЕМЕННИ ПОДХОДИ“, във връзка с носените от него приноси с научни и приложни качества.

Считам, че дисертационният труд на докторантката изцяло отговаря на изискванията за получаване на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство“ по Закона за развитие на академичния състав на Република България и предлагам на уважаемото научно жури тя да ѝ бъде присъдена.

06.09.2026г., София

доц. д-р Росица Бечева